

Лекція 1

Організаційно-процесуальні основи судово-медичної експертизи в Україні

Лектор

к.м.наук, доцент кафедри патологічної анатомії, ННМІ СумДУ
зав. курсом «Судова медицина. Медичне право України»
Будко Ганна Юрїївна

СУДОВА МЕДИЦИНА – це система наукових знань про закономірності, умови та механізми захиттевих й післясмертних явищ й процесів, що відбуваються у тканинах тіла людини під впливом факторів зовнішнього середовища.

СУДОВО-МЕДИЧНА ЕКСПЕРТИЗА – це практичне застосування знань судової медицини, регламентоване законом й використовується для вирішення конкретних медичних питань, що виникають у ході слідства.

ЕКСПЕРТ (СУДОВИЙ ЕКСПЕРТ) – це особа, яка володіє спеціальними знаннями й яку залучають органи досудового розслідування, суд для проведення експертизи.

СУДОВО-МЕДИЧНИЙ ЕКСПЕРТ – це лікар-фахівець, який отримав підготовку в галузі судової медицини й працює у бюро судово-медичної експертизи, регулярно виконує функції експерта з огляду потерпілих осіб, трупів й дослідження речових доказів.

ЛІКАР-ЕКСПЕРТ – це лікар, який незалежно від фаху й займаної посади, епізодично виконує обов'язки судово-медичного експерта за дорученням органів дізнання, слідства або суду.

ЗАВДАННЯ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ:

I Загальні:

- 1) забезпечення охорони прав людини в галузі медицини та екології;
- 2) допомога органам правопорядку під час розслідування злочинів проти життя, здоров'я, гідності, честі особи;
- 3) допомога органам охорони здоров'я в поліпшенні діагностики та рівня надання медичної допомоги населенню;
- 4) вивчення досягнень світової судової медицини з метою впровадження їх в практику судово-медичної служби України.

II Окремі (спеціальні):

- 1) постійний розвиток наукових розробок стосовно вивчення окремих питань судової медицини;
- 2) вивчення, аналіз та узагальнення судово-медичної експертної практики з метою удосконалення організаційних, методичних та практичних експертних дій;
- 3) розроблення і вдосконалення нових методів і засобів наукового вивчення об'єктів судово-медичної експертизи.

Основні завдання патологоанатомічної служби в Україні:

- 1) допомога в діагностиці захворювань;
- 2) кваліфікована допомога лікарю у виборі методів і тактики лікування хворих;
- 3) підвищення якості лікувально-профілактичної допомоги пацієнту на будь-якому етапі;
- 4) зниження кількості випадків дефектів надання медичної допомоги (лікарських помилок, професійних лікарських злочинів).

Основна функція патологоанатома – це кваліфіковані, професійно обґрунтовані відповіді на запитання про:

- етіологію захворювання;
- патогенез конкретної патології;
- патоморфологічні зміни внутрішніх органів і тканин при різних захворюваннях;
- патогістологічні особливості захворювань, їхні прояви та ускладнення;
- танатогенез.

ЗАКОНОДАВЧІ АКТИ, ЩО РЕГЛАМЕНТУЮТЬ ДІЯЛЬНІСТЬ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ:

- 1 Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я».
- 2 Закон України «Про судову експертизу».
- 3 Кримінальний кодекс України.
- 4 Кримінально-процесуальний кодекс України.
- 5 Цивільний кодекс України.

ВІДОМЧИ НОРМАТИВНИ ДКУМЕНТИ, ЩО РЕГЛАМЕНТУЮТЬ ДІЯЛЬНІСТЬ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ:

1 Наказ МОЗ України від 17 січня 1995 р. № 6 «Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби в Україні».

2 Інструкція про призначення та проведення судових експертиз.

ПРИВОДИ ОBOB'ЯЗКОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЗГІДНО З КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ (НАДАЛІ КПК) УКРАЇНИ:

1 Встановлення тяжкості й характеру тілесних ушкоджень.

2 Встановлення причини й часу смерті.

3 Визначення психічного стану підозрюваного чи звинуваченого.

4 Встановлення статевої зрілості потерпілої особи.

5 Встановлення віку підозрюваного чи обвинуваченого.

6 Встановлення наявності та ступеня тяжкості шкоди здоров'ю пацієнта від дій медичного персоналу.

7 Встановлення прямого причинно-наслідкового зв'язку між несприятливим результатом для здоров'я пацієнта та діями медичного персоналу.

ОБ'ЄКТИ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ:

1) живі особи (потерпілі, підозрювані, звинувачувані);

2) трупи;

3) речові докази;

4) матеріали кримінальних чи цивільних справ.

КЛАСИФІКАЦІЯ СУДОВО-МЕДИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ:

За процесуальним положенням:

1 Первинна – це перше дослідження об'єкта. За його результатами складається «Висновок експерта».

2 Вторинна (додаткова) експертиза призначається у випадках, коли первинна експертиза не дозволяє дійти чітких або повних висновків і може бути доручена як тому самому, так і іншому експерту.

3 Повторна експертиза може бути призначена у випадках, коли «Висновок експерта» сумнівний, не збігаються з результатами попереднього слідства або необґрунтований. Проведення такої експертизи доручається тільки іншому експерту або кільком експертам.

4 Комісійна експертиза призначається під час проведення складних експертиз і за потреби знань із різних медичних спеціальностей, її проводить комісія експертів, особливо у справах щодо кримінальної відповідальності медичних працівників. Складається загальний (за умов однастайності) або окремих для кожного експерта висновок.

5 Комплексна експертиза призначається для розв'язування питань слідства у разі потреби спеціальних знань різних галузей науки і техніки.

За кількістю експертів та за фахом:

1 Одноосібні.

2 Комісійні:

а) однопрофільні: проводять експерти одного фаху;

б) комплексні: проводять експерти різних фахів.

Правила призначення та проведення комісійної судово-медичної експертизи (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0256-95#Text>)

Комісійна експертиза проводиться з метою усунення протиріч між раніше проведеною експертизою та іншими матеріалами справи у випадку необґрунтованості висновків або сумнівів особи, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора, судді або суду в правильності згаданої експертизи, а також з метою встановлення терміну зачаття, здатності до запліднення, проценту втрати професійної працездатності і правильності надання медичної допомоги у випадках притягнення до кримінальної відповідальності медичних працівників за «професійні правопорушення».

Залежно від характеру експертизи до складу комісії можуть входити як фахівці тільки в галузі судово-медичної експертизи, так фахівці інших медичних (у тому числі і фахівці медико-соціальних експертних комісій МОЗ) і немедичних спеціальностей. За своїм процесуальним становищем всі вони при проведенні експертизи є експертами. Експертна комісія повинна складатися не менш ніж з трьох осіб: голови, члена (членів) комісії і доповідача зі справи. Головою експертної комісії, як правило, повинен бути начальник бюро. Допускається проведення експертизи під головуванням заступника начальника бюро з експертної роботи або завідуючого відділом комісійних експертиз.

Термін виконання експертизи не повинен перевищувати одного місяця з дня одержання всіх необхідних для її проведення документів.

Алгоритм проведення комісійної судово-медичної експертизи:

1. Ознайомлення з наданими матеріалами, речовими доказами та іншими документами зі справи.
2. Залежно від характеру експертизи – проведення розтину ексгумованого трупа, направлення речових доказів на лабораторні дослідження, стаціонарне або амбулаторне обстеження потерпілого у справі тощо. Складання протокольної частини експертизи.
3. Засідання експертної комісії з обговоренням усіх наявних матеріалів справи, включаючи і одержані в ході проведення експертизи. У разі неможливості проведення засідання комісії допускається індивідуальне ознайомлення кожного члена комісії з матеріалами справи з наступним викладенням ними своєї думки.
4. Складання підсумків і оформлення висновку експерта.

Всі перелічені заходи, а також (у разі індивідуального ознайомлення членів комісії з матеріалами справи) і збір думок кожного з них здійснюється експертом, якому доручено проведення експертизи, - доповідачем у справі.

Експертиза, яка проводиться у відділі комісійних експертиз, оформляється у вигляді висновку експерта з присвоєнням порядкового номера.

Висновок експерта складається з таких розділів:

1. Вступної частини, яка включає титульний лист і питання, поставлені на вирішення експертизи.
2. Протокольної частини, яка включає обставини справи, необхідні відомості з матеріалів справи і попередньої медичної документації, дані попередніх експертиз, а також (за наявності) дані розтину ексгумованого трупа, лабораторних досліджень речових доказів, стаціонарних (амбулаторних) обстежень потерпілого тощо.
3. Підсумків.

Під час проведення комісійної експертизи зі справи про притягнення медичних працівників до кримінальної відповідальності за «професійні правопорушення» в протокольній частині повинні бути детально викладені дані всіх наявних медичних документів. При цьому, залежно від характеру випадку, з історії хвороби обов'язково виписуються: стан хворого під час його госпіталізації до стаціонару, записи щоденників, які фіксують його стан протягом всього періоду лікування, протоколи операцій, клінічні діагнози, схеми призначеної медикаментозної терапії, об'єм і кратність введення лікарських речовин, результати лабораторних досліджень, характер і обсяг реанімаційних заходів, дані протоколу патологоанатомічного розтину трупа з результатами гістологічного дослідження або дані первинної судово-медичної експертизи, результати клініко-анатомічних конференцій з рецензією медичної документації, а також висновки комісії відомчого розслідування.

МЕТОДИ ПРАКТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ:

- 1 Загальний (вивчення матеріалів, медичної документації).
- 2 Морфологічний (розтин, гістологічний, цитологічний).
- 3 Клінічний (дослідження живих осіб).
- 4 Імунологічний (дослідження біологічних рідин).
- 5 Медико-кримінологічний (рентген дослідження, стерео мікроскопічний, трассологічний тощо).

СТРУКТУРА БЮРО СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ:

- 1 Відділ судово-медичної експертизи потерпілих, обвинувачених та інших осіб.
- 2 Відділ судово-медичної експертизи трупів.
- 3 Відділ чергових судово-медичних експертів.
- 4 Організаційно-методичний відділ.
- 5 Міські, районні відділення судово-медичної експертизи.
- 6 відділ судово-медичної експертизи речових доказів:
 - відділення судово-медичної гістології;
 - відділення судово-медичної цитології;
 - відділення судово-медичної імунології;
 - відділення судово-медичної криміналістики;
 - відділення судово-медичної токсикології.

7 Адміністративно-господарча частина.

ДОКУМЕНТАЦІЯ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ:

І «Висновок експерта» складові частини (оформлюється після отримання всіх даних лабораторних досліджень; видається на руки представникам слідчих органів не пізніше 30 доби від початку експертизи):

- 1) вступна частина;
- 2) дослідна частина;
- 3) підсумки.

II Судово-медичний діагноз (попередній – встановлюється після проведення розтину, на його основі оформлюється «Лікарське свідоцтво про смерть»; остаточний – після проведення додаткових методів дослідження на його основі оформлюються висновки експерта):

- Основне захворювання або травма.
- Ускладнення основного захворювання або травми.
- Супутня патологія.

III «Лікарське свідоцтво про смерть» (оформлюється після проведення розтину і видається на руки родичам померлої людини):

- I а) безпосередня причина смерті;
 - б) умови, що призвели до безпосередньої причини смерті;
 - в) основне захворювання або травма.
- II Супутня патологія.

Причина (тлумачний словник) – це явище, обставина, що безпосередньо породжує, обумовлює інше явище – слідство.

Слідство – це, те що витікає, слідує з будь-чого, висновок або результат, наслідок.

Безпосередня причина смерті (за Н.Н. Тагаєвим та Г. Н. Топоровим, 2020) – це ушкодження, захворювання чи отруєння, що викликають незворотні функціональні порушення, що, у свою чергу, робить неможливим продовження життя людини.

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ СУДОВОГО ЕКСПЕРТИА ЗАБЕЗПЕЧУЄТЬСЯ:

- 1) процесуальним порядком призначення судового експерта;
- 2) заборонаю під загрозою передбаченої законом відповідальності втручатися будь-кому в проведення судової експертизи;
- 3) існуванням установ судових експертиз, незалежних від органів дізнання, досудового слідства;
- 4) створенням необхідних умов для діяльності судового експерта, його матеріальним і соціальним забезпеченням;
- 5) кримінальною відповідальністю судового експерта за надання завідомо неправдивого висновку та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків;
- 6) можливістю призначення повторної судової експертизи;
- 7) присутністю учасників процесу в передбачених законом випадках під час проведення судової експертизи.

ОБОВ'ЯЗКИ ЕКСПЕРТА:

- 1) виконувати доручені йому судово-медичні експертизи, дослідження та інші види експертних робіт на високому і професійному рівні, об'єктивно і у належні строки;
- 2) оволодівати рекомендованими у встановленому порядку новими методами дослідження і використовувати їх на практиці;
- 3) своєчасно інформувати відповідні органи дізнання, досудового слідства і суду про відомості, що були одержані при проведенні експертизи і що не були відображені у справі, а також про обставини і факти, що мають значення для розслідування й судового розгляду;
- 4) повідомляти завідуючого відділом (відділення) і керівництво бюро про всі недоліки надання медичної допомоги, що були встановлені при проведенні експертизи;
- 5) систематично підвищувати свою професійну кваліфікацію;
- 6) проходити курси удосконалення з фаху (не менш ніж один раз у 5 років).

ПРАВА ЕКСПЕРТА:

- 1) брати участь в усіх засіданнях і зборах, що проводяться у відділі (відділенні);
- 2) висловлювати свою думку при обговоренні експертиз, що проводяться у відділі (відділенні);
- 3) ставити перед завідувачем відділом (відділенням) і керівництвом бюро питання про покращення умов праці й матеріально-технічного забезпечення, підтримання належного санітарно-гігієнічного і проти епідеміологічного режиму, постачання необхідним обладнанням і апаратурою;
- 4) брати участь у засіданнях методичної (консультативної) ради бюро з питань, що його стосуються;
- 5) подавати заяву про незгоду начальнику бюро, а при незгоді з його рішенням – і до методичної (консультативної) ради бюро з приводу якісної оцінки виконаної ним експертизи;

б) готувати подання завідувачому відділом (відділенням) і керівництву бюро про заохочування або накладання стягнення на підлеглих йому середніх і молодших працівників.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЕКСПЕРТА ЗА:

- 1) кваліфіковане, об'єктивне і своєчасне проведення доручених йому експертиз, досліджень та інших видів експертних робіт на належному науковому рівні;
- 2) якісне ведення судово-медичної документації;
- 3) збереження матеріалів справи, речових доказів та інших документів, що одержані ним для проведення експертизи;
- 4) своєчасне подання особі, яка призначила експертизу, усієї експертної документації, а також повернення матеріалів справи, речових доказів й інших документів, що проходять у справі;
- 5) негайне повідомлення керівництва бюро і у встановленому порядку відповідних органів охорони здоров'я про випадки виявлення ним у ході проведення експертизи гострозаразних, у тому числі особливо небезпечних захворювань, і вжити в зв'язку з цим заходи;
- б) розголошення даних матеріалів справи і даних медичного характеру, що стали йому відомі у ході проведення експертизи.